

Elektronik Bilgiye Erişim Modelleri

Selma Alpay-Aslan

TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi Kütüphanesi, Ankara
selma@etu.edu.tr

Özet: Dünyanın tüm ülkelerinde, yüksek maliyetli elektronik kaynaklara en etkin ve ekonomik yollardan erişim sağlamak için; bazan bir ülke, bazan bir eyalet, bazen de bölge düzeyinde birliktelikler oluşturulmak suretiyle ölçek ekonomisi yaratılmaya çalışılmaktadır. Bu çalışmada çeşitli ülkelerde yaşama geçirilen farklı uygulamalar gözden geçirilerek alternatif modeller değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ulusal lisanslar, Konsorsiyumlar, Akademik kütüphaneler, Elektronik bilgi kaynakları, Erişim modelleri.

Electronic Information Access Models

Abstract: In order to ensure access to electronic information efficiently and effectively, economy of scale is aimed to be achieved all around the world, through collaborative initiatives at national, statewide or regional level. This paper reviews the situation in various countries to evaluate alternative models in practice.

Keywords: National licenses, Consortia, Academic libraries, Electronic information resources, Access models.

1. Giriş

Araştırma kütüphanelerinin gündeminde, son 15 yılda ağırlıklı olarak yer alan konulardan biri elektronik kaynaklara erişim olmuştur. Bu bildiride, literatüre dayalı olarak, 1990'ların başından beri yaşanagelen süreçte, çeşitli ülkelerden örneklerle erişim modellerinin gözden geçirilmesi, değerlendirilmesi ve bazı öneriler yapılması amaçlanmıştır.

2. Erişim Modelleri

Nick Moore [1], bilgi toplumuna dönüşümde uygulanan enformasyon politikaları ile ilgili bir değerlendirmesinde, “gelecek yıllarda, geri dönüp 90'lara baktığımızda, bu dönemi yaşam biçimimizi değiştirmek için enformasyonu nasıl kullanmamız gerektiğini öğrendiğimiz bir zaman kesiti olarak göreceğiz,” saptamasını yapmıştır. Bu saptama, akademik kütüphane hizmetleri özeline

indirgenecek olursa; bu dönemde, (a) paylaşımın yeniden keşfedilip, birlikte hareket etmenin yollarının geliştirildiği, (b) giderek bilgi kaynakları ediniminden erişimine kaymanın yaşandığı ve (c) çeşitli ortaklıklar yoluyla erişim modellerinin ortaya çıktığı söylenebilir. Bazen kent, bazen bölge veya ülke çapında birliktelikler oluşturulmuştur. 1996'da ilk toplantısını yapan Uluslararası Konsorsiyumlar Konsorsiyumu ICOLC [2] ise, uluslararası düzeyde deneyim paylaşımı ve dayanışma olanağını yaratmıştır. Paylaşım ve dayanışma; Schäffler [3]'in, paylaşım için belirlediği üç model şunlardır: (1) elektronik dergilere ve veri tabanlarına erişim haklarının ortak alımı anlamında konsorsiyumlar, (2) kullanım başına kurumsal ödeme (Bir kurum mensubu olmayanlar ülke çapındaki 50 ihtisas kütüphanesi kanalıyla yararlanırlar) ve (3) ulusal lisanslar.

Almanya'ya özgü ikinci model dışında yaygın iki model olmakla birlikte bunların uygu-

lamalarında, finans kaynakları ve sübvansiyon oranları gibi çeşitli hususlarda kayda değer farklılıklar görülebilmektedir.

3. Uygulama Örnekleri

Bu bildiri de örneklenecek uygulamalar; Almanya, Amerika Birleşik Devletleri, Brezilya, Finlandiya, İzlanda, Kore, İsveç, İsviçre, İngiltere, Yeni Zelanda ve Yunanistan gibi ülkelerle geniş bir coğrafyaya yayılmaktadır.

3.1. Brezilya – Ulusal Lisans

Brezilya, ulusal lisans modelinin en tipik örneklerinden birini oluşturmaktadır. Eğitim Bakanlığına bağlı olan Capes [4], Brezilya’da yüksek lisans ve araştırma programlarını teşvik etme misyonunu yüklenmiş bir kamu kuruluşudur. Bu misyon çerçevesinde, Periodicos adını taşıyan, Brezilya ulusal bilim ve teknoloji elektronik kütüphanesi programını yürütmektedir. Halen 183 kurumdan 1,3 milyon araştırmacı ve öğrenci için 10,500 dergiye tam metin olarak erişim olanağı sağlayan kuruluşun bu hizmete yönelik olarak ayırdığı bütçe 32 milyon ABD Doları’na ulaşmış bulunmaktadır. Artan üye sayısı ve kaynak fiyatlarındaki artışlar nedeniyle aşılması gereken zorluklar yaşanmaktadır [5].

3.2. Finlandiya - FinELib

Finlandiya’da da merkezi finansman vardır. Ancak, bu, çok disiplinli veri tabanlarında %80, spesifik olanlarda %50 oranındadır [6]. Tuuliniemi ve Hormia-Poutanen [7]’in belirttiğine göre FinELib’in 108 üniversite kütüphanesi, araştırma enstitüsü ve halk kütüphanesine sunduğu dergi sayısı 2005 yılında 19.500’e, veritabanı sayısı ise 230’a ulaşmıştı ve ayrıca 25.000 e-kitap ulusal portal Nelli üzerinden sunulmaktaydı. FinELib üniversite kütüphanelerinin ihtiyaçlarının %84’ünü karşılamaktadır.

3.3. Kore – İki ayrı tür, iki ayrı model

Korede ise, elektronik dergi ve veri tabanlarında eşleştirilen ödenekler (matching funds) düzenlemesi içinde % 30 – 40 oranında sübvansiyon sağlanarak bir ortak alım konsorsiyumu

yürütülürken, e-kitaplar için ulusal bir lisansla maliyet tamamen merkezi olarak karşılanmaktadır [8]. Kore’de uygulanan fiyatlandırmada kullanıcı sayısı (FTE) hesaplamasında yalnızca yüksek lisans öğrencileri ile araştırmacılar esas alınmaktadır.

3.4. İsviçre – Farklı sübvansiyon düzeyleri

Sağlanan kaynakların türlerine göre farklı uygulamaların yanısıra hizmet sunulan kuruluşların türlerine göre farklılaşmaların söz konusu olduğu durumlara da rastlanabilmektedir. Örneğin, İsviçre’de 2000 – 2003 döneminde Kanton üniversiteleri ile uygulamalı bilimler alanında eğitim veren üniversiteler için elektronik kaynakların maliyetleri % 50 oranında sübvansiyon edilirken, teknik üniversitelerin, tüm maliyeti kendilerinin karşılamaları beklenmiştir [9].

3.5. Geçici sübvansiyon

Danimarka, İsveç, Kanada, Avustralya ve Yeni Zelanda gibi çeşitli ülkelerde daha yaygın olarak görülen bir durum sübvansiyonun geçici bir uygulama olarak benimsenmesidir. Yeni Zelanda’da Üniversite Kütüphanecileri Kurulu ve ortakları, yürüttükleri Ulusal Konsorsiyum Lisans Projesi kapsamında, Yenilikçilik ve Kalkınma Fonundan, *Web of Science* ve *Science Direct* abonelikleri için iki yıllık abonelik bedelinin karşılığını, sürenin sonunda bu abonelikleri kendilerinin sürdürebilmeleri için ellerinden gelen çabayı harcamak koşulu ile alabilmişlerdir [10].

3.6. Karma modeller

Yeni Zelanda üniversite kütüphaneleri, akademik nitelikteki bu iki kaynak için yukarıda anılan projeyi yürütürken; Gale, Ebsco, ProQuest veri tabanları, Britannica Ansiklopedisi gibi çeşitli kaynakları içeren bir pakete de EPIC (Electronic Purchasing in Collaboration) adlı ulusal e-lisans girişimi kapsamında erişim sağlayabilmektedirler. EPIC’in vizyonu, yüksek kaliteli elektronik bilgileri tüm Yeni Zelandalıların hizmetine sunmaktır. EPIC üyesi kütüphanelerin sayısı 170 olup, okul kütüphaneleri için abonelik bedelleri ilk iki yılda Eğitim Bakanlığı tarafından ödenmiştir. Halen Yeni Zelanda Milli

Kütüphanesi'nin evsahipliğini ve liderliğini üstlenmiş olduğu EPIC'e, dokuz kütüphane sektörü temsilcisinden oluşan bir yönetim kurulu stratejik olarak yön vermekte ve çalışmalar tam zamanlı olarak görev yapan bir yönetici tarafından yürütülmektedir. EPIC, her türden kütüphaneyi bünyesinde barındırdığından, üyelik ücretleri çeşitli kriterlere göre 18 kategori altında belirlenmiş bulunmaktadır. Halk kütüphaneleri için uygulanan kriter hizmet verilen nüfus; özel kütüphaneler içinse kütüphane bütçesinin miktarı veya bazı hallerde kuruluşun türü olabilmektedir. Katılım ücreti, EPIC işletim giderlerini karşılamayı hedefleyen bir hizmet bedelini de içermektedir. Herhangi bir kütüphane, paketteki kaynaklardan birini kullanıcılarına sunmak istemiyorsa o kaynağa web sitesinden bağlantı veremeyebilir. Ancak paketi maliyet açısından bir bütün olarak kabul etmek durumundadır. Web sitesi olmayan küçük kütüphanelere site kurma konusunda EPIC yardımcı olmaktadır [11].

3.7. Ütopya gibi

Bir ülkenin tüm halkına hizmet verilmesinin söz konusu olduğu noktada, en çarpıcı örnek olan İzlanda'ya değinmeden geçilemez. 280.000 kişilik nüfusu ve yüksek refah düzeyi yanında bilgi toplumuna dönüşüm konusunda kararlılıkla uyguladığı stratejilerin bir sonucu olarak İzlanda, 10.000 kadar dergiyi yediden yetmişe tüm İzlandalılara açabilmiştir [12].

3.8. Ulusal paylaşım

Sunulabilen hizmetlerin düzeyi ekonomik olanaklarla sınırlıdır. Refah düzeyinin yüksek olmasının yanısıra planlı bir yaklaşımla etkin düzenlemeler yapmak kuzey ülkelerine özgü bir özellik olarak göze çarpar. Yine de İzlanda düzeyinde kapsamlı bir lisans anlaşmasına gidemeyen İsviçre, tüm ülkeye hizmet sunmak üzere belirlenen 13 ihtisas kütüphanesi kanalıyla en geniş kaynak yelpazesini insanların hizmetine sunma yolunu seçmiştir. İsveç'in milli kütüphanesi olan Kraliyet Kütüphanesi Ulusal İşbirliği ve Gelişme Bölümü (Royal Library, Department for National Coordination and Development - BIBSAM) [13] bu ihtisas kütüphanelerini yönetmek, merkezi

olarak lisanslar almak gibi çalışmaları yürütmektedir. İsviçre'de 2000 yılı itibariyle sübvansiyon oranı başlangıç yılları için %40 olup, o dönemde bunun sürekli olmasına gerek duyulması beklenmiyordu [14]. Nitekim BIBSAM, halen ihtisas kütüphanelerine yalnızca ülke çapında verdikleri hizmetlerinin maliyetini karşılayacak miktarda bir katkı yapmakta ve genelde kütüphanelerin kütüphaneler arası ödünç verme hizmetleri için yaptıkları harcamaları karşılamaktadır.

3.9. Beşeri bilimler arşivi

Almanya'daki eyaletlere dayalı yapı, tam olarak ülke çapında bir düzenleme olanağı vermemekle birlikte, Alman Araştırma Kurumu 2004 yılında koşullu biçimde belli bir amaca yönelik olarak bir kereye mahsus olarak ödenek ayırmıştır. Bu ödenekle, dijital çağda bazen ihmale uğrayabilen beşeri bilimler dalına odaklanmış kaynakların kazanılması öngörülmüştür. Diğer bir ölçüt ise çok sayıda kütüphanenin alamayacağı denli özel bir konu alanının belirlenmesi idi. Paranın bir defada ödenecek olması ayrıca tamamlanmış bir dijital koleksiyonun sürekli kullanım hakkı ile ve ideal olarak yerel ev sahipliği temelinde alınması gereğini düşündürmüştür. Başlangıçta üzerinde durulan 40 kaynaktan 19'u üzerinde mutabakat sağlanarak bu kaynakların alımları yapılmıştır. Bu uygulamanın kayda değer bir yanı, IP tabanlı kurumsal yararlanmanın ötesinde, bu çalışmayı yürüten dört kütüphaneden birine kayıtlı olmak koşulu ile, tüm Alman halkının bu kaynaklardan yararlanabilmeleridir [15].

3.10. Karma ödenekler

Bir kez özel amaçlı arşiv alımı için destekleyici kaynak bulabilen Alman kütüphanelerine karşılık, desteğin sürekli kılınabildiği ülkeler de vardır. Komşumuz Yunanistan bunun bir örneğini oluşturmaktadır. HEAL-Link 1998 yılında Eğitim Bakanlığı finansmanı ve kısmi Avrupa Birliği fon desteği ile kurulmuştur. Bazı ön çalışmaların ardından 2000 yılında 3500 derginin basılı+çevrim içi olarak sağlanması için üç yıl süreli beş lisans anlaşması yapılmıştır. 2002 yılında ise 12 firma ile yapılan anlaşmalarda, yüksek maliyet nedeni ile basılı dergilerden vazge-

çilerek yalnızca elektronik dergi almak suretiyle dergi sayısı 8.000'e yükseltilmiştir. [16]. HEAL-Link'e üye olan 60 kuruluş, tüm yüksek öğrenim kurumlarının yanısıra Milli Kütüphane ile araştırma enstitülerinin çoğunu da kapsamakta ve halen karma ödenek modeli sürdürülmektedir.

3.11. Bölge veya eyalet çapında konsorsiyumlar

ABD'nin Georgia eyaletinde kurulan GALILEO [17] gibi pek çok eyalet çapında konsorsiyumlar yanında, yine ABD'de, beş eyaletten Apalaş dağları çevresindeki 36 yüksek öğrenim kurumunu kapsayan ACA The Appalachian College Association [18] ve İngiltere'deki Kuzey Batı Akademik Kütüphaneleri (North West Academic Libraries, NoWAL) [19] gibi bölgesel nitelik taşıyan, coğrafi tabanlı konsorsiyumların oldukça yaygın olduğu gözlemlenmektedir.

3.12. Ulusal düzeyde model lisanslar

İngiltere'de, daha önceki bir sunumumda [20] hakkında oldukça kapsamlı bilgi vermiş olduğum, Ortak Enformasyon Hizmetleri Komitesi (Joint Information Services Committee - JISC) [21] tarafından tüm üniversitelerce kullanılmak üzere hazırlanmış olan ve halen ikinci sürümü kullanılan NESLI² [22] tipik bir ulusal model lisansdır. Kore'de KESLI ve Güney Afrika'da SASLI NESLI'den esinlenmişlerdir[23].

3.13. Konu tabanlı konsorsiyumlar

Belirli bir konuya odaklı kuruluşlar, ilgi alanları çerçevesinde bir araya gelebilmektedirler. Hormia-Putanan ve arkadaşlarının kaleme aldığı dört Avrupa ülkesindeki konsorsiyumlar hakkında ayrıntılı bilgilerin yer aldığı bir makalede İngiltere'de disiplin tabanlı konsorsiyumların başarılı olduğu belirtilmektedir. [24].

4. Örneklerin Değerlendirilmesi

Yukarıda sunulan örneklerin ortaya koyduğu üzere, elektronik kaynaklara erişim konusunda, ulusal lisans ya da konsorsiyal alım modellerini, her ülke kendi ekonomik olanakları, politikaları, öncelikleri ve koşulları doğrultusunda

kendisine uygun yaklaşımlarla uygulamaktadır. İncelenen uygulamalar gruplandırılacak olursa ortaya şöyle bir tablo çıkar:

A. Ulusal lisanslar:

- A.1. Tüm ülke halkına açık, (İzlanda)
- A.2. Tüm ülke kütüphanelerine açık (Kore)
- A.3. Tüm ülke araştırma ve üniversite kütüphanelerini kapsayan (Brezilya, Türkiye, Yunanistan vb.)
- A.4. İhtisas kütüphaneleri kanalı ile tüm ülkeye hizmet veren (İsveç, Almanya)

B. Konsorsiyumlar

- B.1. Her tür kütüphaneye açık, sabit bir paket sunan ve ödemelerin konsorsiyuma yapıldığı model (Yeni Zelanda),
- B.2. Coğrafi tabanlı konsorsiyumlar,
- B.3. Ortak bir konu tabanında kurulan konsorsiyumlar.

Bu üç konsorsiyum tipi göze ilk çarpan türler olmakla birlikte, burada yer verilmemiş, herhangi bir ortak amaçla kurulmuş başka türden konsorsiyumlar da muhtemelen vardır.

NESLI² model lisans uygulaması, bu iki kategoriden birine yerleştirilmesi pek mümkün olmayan, kendine özgü bir model görünümündedir. Çünkü, model lisans, JISC ile bir firma arasında belirlendikten sonra, firma ile anlaşma yapmak tek tek kütüphanelerin inisiyatifine kalan bir konudur.

Maliyeti karşılama açısından uygulanan yöntemler şöyle sıralanabilir:

- A. Maliyetin tamamen ve sürekli olarak merkezden karşılanması (Brezilya)
- B. Eşleştirilen ödenekler uygulaması içinde sürekli sübvansiyon sağlanması (Kore)
- C. Geçici sübvansiyon sağlanması (İsveç, Yeni Zelanda)
- D. Kurumların maliyeti kendi bütçelerinden karşılamaları,
- E. Çeşitli fon veya vakıflardan bütçeye katkı sağlanması (ABD, İngiltere)

F. Kaynak ya da kurum türüne göre farklılaşma gösteren karma uygulamalar (İsviçre, Kore, Finlandiya)

ABD’de çok yaygın görülen bir uygulama, konsorsiyum ya da kütüphane düzeyinde, çeşitli kaynaklardan bağış yoluyla destek sağlanmasıdır. Yukarıda anılan ACA [25] buna örnek gösterilebilir. Bu örnekte kayda değer diğer bir husus mali konularda son derece şeffaf olmalarıdır. İngiltere’de ve İngiliz Milletler Topluluğu ülkelerinde rastlanan durum ise çeşitli kurumlardan, genelde proje bazlı olmak üzere, ödenek alınabilmesidir. Örneğin, yukarıda sözü edilen NoWAL Kuzey Batı Akademik Kütüphaneleri Konsorsiyumunun tüzüğünde, finansman sağlamak için başvurulabilecek kurumlar arasında, üniversitelere ayrılan bütçeyi yöneten İngiliz Yüksek Öğrenim Ödenek Kurumu (Higher Education Funding Council for England - HEFCE) [26] yanında, JISC, Sanat ve Beşeri Bilimler Araştırma Kurumu (Arts and Humanities Research Council - AHRC) [27] ve Müzeler, Kütüphaneler ve Arşivler Kurumu (Museums Libraries and Archives Council) [28] da sayılmaktadır.

Çoklukla karşılaşılan bir durum, bir kuruluşun birden çok birlikteliği aynı anda sürdürmesidir. Örneğin, Oregon, Idaho ve Washington’daki kütüphane konsorsiyumları hakkında bilgi içeren bir web sayfasında 20’si bölgesel, 6’sı eyalet çapında ve üçü ABD’nin tüm kuzey batısını kaplamak üzere 29 konsorsiyum listelenmektedir [29]. Muhtemelen, bu kentlerdeki kütüphaneler bunlardan en az bir kaçına üyedirler.

Uygulanan model ve finansman kaynağı ne olursa olsun, evrensel ilke, mümkün olan en zengin kaynak yelpazesinin, olanaklar oranında en makul maliyetle sağlanarak mümkün olan en geniş kitleye sunulmasıdır.

Demokrasinin ve evrensel insan haklarının gereği olan fırsat eşitliği ilkesinin ötesinde, küresel yeni ekonominin yenilikçiliği ön plana çıkarması nedeniyle, araştırma kapasitesini yükseltme ve genişletme gereği doğmuştur.

ICOLC, 2004 yılında gözden geçirdiği temel yaklaşımlarını ifade eden Bildirgesinde [30] çeşitli kuruluşlarla yayınevlerinin işbirliği sonucu geçiş yaşayan ülkelere ücretsiz veya özel koşullarda bilgi akışının sağlanmasından duyduğu memnuniyeti ifade etmektedir.

5. Türkiye’de Durum

Ülkemizde, 1984 Ekiminde TÜBİTAK Bilgi Erişim Sistemi TÜBES’in hizmete açılması ile TÜRDOK’ta elektronik veri tabanları kullanımı başlamıştır [31]. Üniversitelerimiz 90’lı yıllarda CD-ROM veritabanları ile elektronik kaynakları kullanmaya başlamış, çevrim içi erişim ancak Internet’in yaygınlaşması ile mümkün olmuştur. YÖK Dokümantasyon Merkezi’nin TÜBİTAK’a devredilerek TÜBİTAK Enformatik Hizmetleri birimi ile birleştirilmesi sonucu ortaya çıkan Cahit Arf Bilgi Merkezi (CABİM) ile ULAKNET’i çatısı altında barındıran ULAKBİM [32] 1996 yılında kurulmuştur. Böylece iletişim altyapısı ve bunun üzerinden sunulacak elektronik hizmetler bir araya toplanmıştır. Ancak, ağ kurulmakla birlikte, finansman kaynağı yaratma sorunu aşılamayarak veritabanlarına ulusal lisans alınması hedefine ilk yıllarda ulaşılamamış ve CABİM yakın zamana dek devraldığı, mevcut tarama, belge sağlama ve veritabanı çalışmalarını sürdürmekle yetinmiştir.

2000 yılında 12 akademik kütüphanenin bir araya gelmesi ile kurulan ANKOS, Anadolu Üniversite Kütüphaneleri Konsorsiyumu [33] kısa zamanda büyüyerek, üniversitelerin bütçe olanaklarının elverdiği ölçüde elektronik bilgi ihtiyaçlarını karşılamaları konusunda önemli bir rol oynamıştır ve oynamaktadır. Halen 87 üyesi olup 25 sağlayıcı ile 33 veritabanı için yapılmış anlaşmalar yürürlüktedir. Her bir ürün için konsorsiyuma katılan üye sayısı 4 ile 60 arasında değişmektedir.

ÜNAK, Üniversite ve Araştırma Kütüphanecileri Derneği de OCLC Konsorsiyumunu yürütmektedir [34].

Çeşitli firmaların Türkiye temsilcilikleri bağımsız çalışmaları ile konsorsiyumlarca sağlanmayan diğer bazı veritabanlarını sunmakta veya aboneliklere aracılık etmektedirler. Kütüphaneler, bunların dışında ihtiyaç duydukları veritabanlarına, doğrudan üreticisi ile bağlantı kurarak abone olmaktadır.

2006 yılında, Avrupa Araştırma Alanı kapsamında Türkiye Araştırma Alanı TARAL [35]'in oluşturulması ve Avrupa Birliği fonlarından yararlanma olanağının doğması ile, ULAKBİM, kuruluşunun onuncu yılında, ulusal düzeyde elektronik bilgi sağlama hedefini yeniden gündemine alma fırsatını yakalamış ve değerlendirmiştir.

ULAKBİM'in imzaladığı ulusal lisans anlaşmaları ile Web of Knowledge ve Elsevier Science Direct ilk aşamada tüm üniversitelerimizin erişimine açılmıştır. Bu iki genel nitelikteki temel kaynak dışında IEEE, EV2 ve CAB veritabanları ile toplam beş veritabanının ulusal çapta erişime açılması, üniversitelerimizin erişebildikleri kaynakları zenginleştirebilmeleri olanağını doğurmuş olup, bu durum Türkiye'de araştırma kapasitesinin yükselmesine katkı yapacaktır.

Burada kritik nokta, ileriki yıllarda AB fonlarının sürekli akışı sağlanamasa bile, ulusal lisansla sağlanacak temel kaynaklar dışında, her bir üniversite tarafından ihtiyaç duyulabilecek çeşitli alternatif veri tabanlarına abone olabilmesi için, üniversite kütüphanesi bütçelerinde elektronik kaynak alımı tahsisatlarının vaad edildiği gibi korunması ve tüm üniversitelere standart bir paket uygulanmaya kalkışılmamasıdır. Belirli bir araştırma kapasitesine sahip olan ve bu kapasiteyi üretken biçimde kullanarak bilime hizmet eden üniversitelerimiz bu pozisyonlarını koruyabilmelidirler.

Bu bildirinin yazarı, Türkiye Cumhuriyeti bütçesi içinde elektronik kaynak alımına ayrılacak miktarın tümünün üniversite bütçelerinden kesilerek TÜBİTAK'ın kullanımına verilmesi gibi bir olasılığın söz konusu olama-

yacağı kanısındadır. Çünkü, ULAKBİM yetkilileri tarafından yapılan açıklamalarda yalnızca temel kaynakların bu yöntemle sağlanacağı bildirilmiş olması bir yana, 2007 – 2013 yıllarını kapsayan Dokuzuncu Kalkınma Planı'nın amaç ve hedefleri açısından ülkemizde araştırma kapasitesinin yükseltilmesi ve yayılması anlamlı ve önemlidir. Plan'ın Strateji Bölümünde çok net bir ifade ile araştırma altyapısının geliştirileceği belirtilmiştir [36].

Yine strateji Bölümünün bir alt başlığı olan “Yerel Dinamiklere ve İçsel Potansiyele Dayalı Gelişmenin Sağlanması” başlığı altında ise bölgesel yenilik altyapısı kurulmasını sağlamaya yönelik faaliyetlerin destekleneceği ifadesine yer verilmiştir [37]. *Plan*'daki bu ifade, ulusal lisanslar yoluyla tüm üniversiteler için temel kaynaklarda fırsat eşitliği sağlanması konusunda gösterilen kararlılığın nedenlerine ışık tutar niteliktedir.

Artık, kuantum düşünce modelinin geçerli olduğu; yani, her bir adımda yeni olasılıklara göre hareket edilmesi gereğinin bir sonucu olarak, ancak ilerledikçe belirginleşen bir yol haritası ile hedefe adım adım ulaşılabilen, belirsizliğin hakim olduğu bir çağı yaşıyoruz.

İzlanda gibi bir ülke, bilgiye erişim alanında adeta ütopyayı yaşama geçirirken, Türkiye'ye distopya gözüyle bakılması ve statükonun korunmaya çalışılması, bu ülkeye ve insanına karşı haksız ve gelişmeyi önleyici bir tavır olurdu. Yazar, bilim tarihimizin gelecekte, TARAL'ın kuruluşu ve AB fonları ile doğan fırsatın değerlendirilmesinin ülkeye sağlayacağı yararları saptayacağı inancındadır.

Elektronik bilgiye erişimde, temel kaynakların tüm ihtiyacı olan kuruluşlara merkezden sunulduğu; bunun yanı sıra, yerine göre bir konsorsiyum çerçevesinde veya bağımsız olarak, ihtiyaç duyulan bilgi kaynaklarını sağlamak için alternatif yöntem ve finans kaynaklarının var olduğu esnek bir yapının sağlıklı olacağı görülmektedir.

6. Öneriler

Gelinen bu noktada, ilgili kurumların bundan öte ne yapılabileceği üzerine diyalog geliştirilmelerinde yarar vardır. Üzerinde çalışılabilecek bazı konular şunlar olabilir:

1. Güvenli elektronik belge iletimi,
2. Türkiye’den erişilebilen tüm veri tabanlarının içerdiği bir portal,
3. Ulusal toplu katalog.

7. Sonuç

Konsorsiyumlar ve ulusal lisanslar iki temel ortak erişim modelini oluşturmaktadırlar. Bu modellerden biri, bazen de ikisi birden, ülke koşullarına uyarlanarak uygulanmaktadır.

Türkiye’de, 2000 yılından bu yana gönüllü işbirliğine dayalı bir konsorsiyum olarak ANKOS çok önemli bir rol oynamaktadır. ULAKBİM’in ikinci yılına giren ve biraz daha genişlemesi beklenen temel kaynak sunum hizmeti, sağladığı fırsat eşitliği ve kaynakları zenginleştirme olanağı ile çok olumlu bir gelişme sağlamıştır.

Bilgi hizmetleri birimleri, giderek zenginleştirdikleri kapsamlı bir elektronik kaynak yelpazesinden en etkin biçimde yararlanılabildiğini sağlamak için sürekli geliştirecekleri hizmetlerini, paylaşım ve işbirliği ruhu içinde sunarak ülkenin araştırma kapasitesini destekleyebildikleri oranda, kalkınma hedeflerine ulaşma konusunda üstlerine düşeni yerine getirmiş olacaklardır.

8. Kaynaklar

[1]. Moore, N., “Enformasyon politikalarına küresel bir bakış”, Çev. Selma (Alpay) Aslan. *Türk Kütüphaneciliği*, Cilt:14, Sayı:1, Mart 2000, 60 - 81.

[2]. International Coalition of Library Consortia, ICOLC World Wide Web site, <http://www.library.yale.edu/consortia/>, *Yale University Library*.

[3]. Schäffler, H., “National licenses as the philosopher’s stone of enduser access? Analysing different approaches to resource sharing in the digital age”, World Library and Information Congress: 71st IFLA General Conference and Council. “Libraries - A voyage of discovery”, August 14th - 18th 2005, Oslo, Norway, <http://www.ifla.org/IV/ifla71/papers/202e-Schaffler.pdf>.

[4]. Programa de Apoio a Aquisição de periódicos-PAAP (Portal.periodicos CAPES). <http://www.library.yale.edu/consortia/PAAP.html>,

[5]. Almeida, E. C. E. De, “Access to Electronic Journals: Policies, Strategies and Programmes- The Brazilian Experience”, *ICOLC 8th European Meeting, Fall 2006, Rome, Italy*, <http://www.aepic.it/conf/viewabstract.php?id=159&cf=7ABLD> Academic

[6]. Nilsson, K., “Co-ordination of license agreements in Sweden, with some references to the Nordic situation”, Consortia Workshop, Budapest November, 10-11 2000, <http://www.kb.se/bibsam/dbupphdl/arkiv/pp/budapest.htm>

[7]. Hormia-Poutanen, K., Xenidou-Dervou, C., Kupryte, R., Stange, K., Kuznetsov, A. ve Woodward, H., “Consortia in Europe: describing the various solutions through four country examples”, *Library Trends*, Vol. 54, No. 3, Winter 2006, 359-381. <http://hdl.handle.net/1826/1014>

[8]. Park, Y., “A Consortium Study of Academic E-books: E-books Business Models of University Libraries in Korea”, World Library And Information Congress: 72nd Ifla General Conference And Council, 20-24 August 2006, Seoul, Korea, <http://www.ifla.org/IV/ifla72/papers/154-Park-en.pdf>

[9]. Keller, A. “Who Needs a Consortium? Experiences from Switzerland”, ANKOS Meeting, 11-13 May 2001, Izmir, Turkey. http://lib.consortium.ch/html_wrapper.php?src=literature&dir=project&activeElement=2,

- [10]. Council of New Zealand University Librarians (CONZUL) 2005 Annual Report, <http://www.conzul.ac.nz/annualreports/annual%20report%202005.pdf>. Council of New Zealand University Librarians.
- [11]. EPIC – Electronic Purchasing in Collaboration World Wide Web site, <http://epic.org.nz/nl/epic.html>, EPIC.
- [12]. Sigurdardottir, G., “Public Strategies for the Information Society in Iceland (enska)”, November 2000, <http://eng.forsaetisraduneyti.is/information-society/English/nr/893>
- [13]. BIBSAM - National Co-ordination and Development, National Library of Sweden World Wide Web page, <http://www.kb.se/bibsam/english/first.htm>, *Royal Library*.
- [14]. Nilsson, K., “Co-ordination of license agreements in Sweden, with some references to the Nordic situation”, Consortia Workshop, Budapest November, 10-11 2000, <http://www.kb.se/bibsam/dbupphdl/arkiv/pp/budapest.htm>
- [15]. Schäffler, H., “National licenses as the philosopher’s stone of enduser access? Analysing different approaches to resource sharing in the digital age”, World Library and Information Congress: 71st IFLA General Conference and Council. “Libraries - A voyage of discovery”, August 14th - 18th 2005, Oslo, Norway, <http://www.ifla.org/IV/ifla71/papers/202e-Schaffler.pdf>.
- [16]. Xenidou – Dervou, C. “The Hellenic Academic Libraries Consortium (Heal-link) and its effect on library services in Greece: the case of Aristotle University Library System”, *LWW-6 Lesvos*, September 2005.
- [17]. GALILEO–Georgia’s Virtual Library World Wide Web site, http://galfe2.gsu.edu/cgi-bin/homepage.cgi?style=&_id=58e6e565-1241995290-9727&_cc=1, University System of Georgia.
- [18]. ACA The Appalachian College Association World Wide Web site, <http://www.acaweb.org/content.aspx?sid=1&pid=1>, ACA
- [19]. North West Academic Libraries (NOWAL). Constitution., 26.11.2006, <http://www.nowal.ac.uk/about/introduction.htm>.
- [20]. Aslan, S., “İngiliz akademik kütüphanelerinde elektronik kaynak paylaşımı“, *INET-TR III*, 1997, Ankara.
- [21]. Joint Information Systems Committee (JISC) World Wide Web site, <http://www.jisc.ac.uk>, JISC.
- [22]. NESLI2. The National e-Journals Initiative World Wide Web site, <http://www.nesli2.ac.uk/index.htm>, JISC (Joint Information Services Committee).
- [23]. Veldsman, S. “The South African Site License Initiative (SASLI): Negotiating National Site Licences”, 2000. <http://home.imagine-net.co.za/liasa/The%20South%20African%20Site%20Licence%20Initiative.htm>
- [24]. Hormia-Putanan, K. et al., “Consortia in Europe: describing the various Solutions through four country examples”, *Library Trends*, Vol. 54, No. 3, Winter 2006, 359-381, <https://aeerade.cranfield.ac.uk/handle/1826/1014>
- [25]. Funding milestones, <http://www.acaweb.org/content.aspx?sid=1&pid=8>, *ACA The Appalachian College Association*.
- [26]. Higher Education Funding Council for England (HEFCE), www.hefce.ac.uk/, *HEFCE*
- [27]. Arts and Humanities Research Council (AHRC), <http://www.ahrc.ac.uk>. *AHRC*.
- [28]. The Museums, Libraries and Archives Council (MLA), <http://www.mla.gov.uk>. *MLA*

- [29]. Library consortia in Oregon, Washington and Idaho, http://libweb.uoregon.edu/orbis/consort/Orbis_Cascade_Alliance.
- [30]. Statement of Current Perspective and Preferred Practices for Selection and Purchase of Electronic Information (Update No. 2, Pricing and Economics, October, 2004), <http://www.library.yale.edu/consortia/2004currentpractices.htm>, *ICOLC*.
- [31]. Esensoy, Zerrin. "TÜBES – TÜBİTAK Bilgi erişim sistemi" Elektrik Mühendisliği. 1985, 324/325/326, http://www.emo.org.tr/resimler/ekler/c0991344c3d760a_ek.pdf. *EMO*
- [32]. ULAKBİM Ulusal Akademik Ağ ve Bilgi merkezi web sitesi, <http://www.ulakbim.gov.tr>, *ULAKBİM*.
- [33]. Anadolu Üniversite Kütüphaneleri Konsorsiyumu ANKOS web sitesi, <http://www.ankos.gen.tr>, *ANKOS*.
- [34]. Üniversite ve Araştırma Kütüphanecileri Derneği ÜNAK web sitesi, <http://www.unak.org.tr>, *ÜNAK*.
- [35]. TARAL – Türkiye Araştırma Alanı Nedir? <http://www.tubitak.gov.tr/destekler/taral/taral.html>, *TÜBİTAK*.
- [36 ve 37]. Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007 – 2013), <http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/ix/9kalkinmaplani20061208.pdf>, Devlet Planlama Teşkilatı.
- [38]. Bölgesel gelişme, <http://www.dpt.gov.tr/bgyu/bgyu.html>, Devlet Planlama Teşkilatı.